

TURIZMNING HUDUDIIY IQTISODIIY RIVOJLANISHGA TA'SIRI

Sharabov Ulug'bek Shadmanovich

SamISI tyutori

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada turizmning hududiy iqtisodiy rivojlanishga ko'rsatadigan ta'siri nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Maqolada turizmning hududiy iqtisodiyotdagi asosiy funktsiyalari – ish o'rinlari yaratish, infratuzilmani rivojlantirish, investitsiyalarni jalb qilish va hududiy byudjet daromadlarini oshirish kabi yo'nalishlar yoritilgan. Tarmoqlararo bog'liqlik va multiplikator effekt nazariyalari asosida turizmning mahalliy iqtisodiyotga qo'shgan hissasi tahlil qilinadi. Samarqand, Jizzax, Navoiy viloyatlari va Qirg'iziston misolida turizmning hududiy o'zgarishlardagi roli o'rganilgan. O'zbekistonning 2026–2027-yillarga mo'ljallangan davlat dasturlari va hududiy master-rejalari doirasida turizm infratuzilmasini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: hududiy rivojlanish, turizm iqtisodiyoti, multiplikator effekt, tarmoqlararo bog'liqlik.

Turizm zamonaviy iqtisodiyotning hududiy rivojlanishga eng kuchli ta'sir ko'rsatuvchi tarmoqlaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, turizm nafaqat yirik shaharlar va markaziy hududlarda, balki chekka va iqtisodiy jihatdan sust rivojlangan mintaqalarda ham iqtisodiy faollikni oshirishning samarali vositasi bo'lib xizmat qiladi. Turizmning hududiy iqtisodiyotga ta'siri uning tarmoqlararo bog'liqlik yaratish, ish o'rinlarini ko'paytirish, infratuzilmani rivojlantirish va investitsiyalarni jalb qilish kabi funktsiyalari orqali namoyon bo'ladi.

O'zbekiston so'nggi yillarda turizmni hududiy rivojlanishning strategik omili sifatida belgilab, sohani rivojlantirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlarni amalga oshirmoqda. Prezidentning 2025-yil 9-apreldagi videoselektor yig'ilishi va "Hududlarda turizm infratuzilmasini jadal rivojlantirish va sohada loyiha boshqaruvi tizimini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori turizmni hududiy iqtisodiy o'sishning asosiy drayveriga aylantirishga qaratilgan. Mazkur maqolaning maqsadi turizmning hududiy iqtisodiy rivojlanishga ta'sirini nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilish, shuningdek, O'zbekiston va xorijiy tajribalar asosida sohaning mintaqaviy rivojlanishdagi rolini yoritib berishdan iborat.

Turizmning hududiy iqtisodiyotga ta'siri bir qator iqtisodiy nazariyalar doirasida o'rganiladi. Ulardan eng muhimlari tarmoqlararo bog'liqlik, multiplikator effekt va klaster nazariyalaridir.

Turizm o'zining tarmoqlararo bog'liqlik xususiyatiga ko'ra iqtisodiyotning ko'plab sohalariga – mehmonxona xo'jaligi, transport, ovqatlanish, qurilish, qishloq xo'jaligi, savdo, hunarmandchilik va boshqa xizmat turlariga talab yaratadi. Indoneziyada o'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, turizmning iqtisodiy ta'siri ishlab chiqarish tarmog'iga (eng ko'p foyda ko'ruvchi soha), keyin esa savdo, qurilish, qishloq xo'jaligi, transport va elektr-gaz tarmoqlariga tarqaladi. Muhim jihati shundaki, turizm aloqalari faqat geografik yaqinlikka asoslanmaydi, balki murakkab ta'minot zanjiri tarmoqlari orqali shakllanadi. Bu holat turizm infratuzilmasini rejalashtirishda tarmoqlararo aloqalarni hisobga olish zarurligini ko'rsatadi.

Turizmga qilingan har bir sarmoya to'g'ridan-to'g'ri (mehmonxonalar, transport), bilvosita (yetkazib beruvchilar) va induksiyaalangan (turizmga band bo'lganlarning daromadlarini qayta sarflashi) effektlar orqali mahalliy iqtisodiyotga ta'sir qiladi. Daniya misolida o'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, turizm multiplikatorlari shaharlarda qishloq hududlariga nisbatan yuqoriroq bo'ladi. Buning asosiy sababi – qishloq joylarda mintaqalararo savdo, ishga borish va xarid qilish uchun hududdan tashqariga chiqib ketish (leakage) kabi omillar multiplikator effektni pasaytiradi. Bu holat olis hududlarda turizm daromadlarining hududda qolishini ta'minlash uchun mahalliy ta'minot zanjirlarini rivojlantirish muhimligini ko'rsatadi.

Turizm klasterlari – ma'lum hududda turizm bilan bog'liq korxona va tashkilotlarning geografik jihatdan jamlangan holda faoliyat yuritishi orqali raqobatbardoshlikni oshiruvchi modeldir. Turkiya, BAA va Ispaniya tajribasi shuni ko'rsatadiki, klasterlash, davlat-xususiy sheriklik va innovatsion infratuzilma orqali hududiy turizmni rivojlantirish yuqori samara beradi. Hududiy brendlash esa turistik manzillarni tanib olishni osonlashtiradi va ularning jozibadorligini oshiradi.

O'zbekiston so'nggi yillarda turizmni hududiy rivojlanishning strategik omili sifatida rivojlantirish bo'yicha sezilarli natijalarga erishdi. Turistik salohiyatga ega hududlarni aniqlash va ularni qishki, shifobaxsh, ekstremal yoki ziyorat turizmi nuqtai nazaridan rivojlantirish orqali ilgari iqtisodiy aylanmada bo'lmagan hududlar faollashmoqda. Bu jarayon aholi daromadlarini oshirish, infratuzilmani mustahkamlash va ichki migratsiyani cheklash kabi muhim ijtimoiy-iqtisodiy masalalarni hal etishga xizmat qilmoqda.

Samarqand viloyati turizmning hududiy rivojlanishga ta'sirining eng yorqin namunasidir. So'nggi yillarda “Abadiy shahar” majmuasining yaratilishi, 40 dan ortiq ziyoratgohlarning obodonlashtirilishi, yangi xalqaro aeroportning qurilishi va xalqaro brend mehmonxonalarning ishga tushirilishi viloyatning turizm salohiyatini yangi bosqichga ko'tardi. Natijada:

- 2016-yilga nisbatan turistlar oqimi 7 baravar oshdi;
- Turizm xizmatlari eksporti 600 million dollarga yetdi;
- Turizm sohasi va unga yondosh tarmoqlarga 1 milliard dollar investitsiya jalb qilindi .

Samarqand nafaqat turistik, balki siyosiy, iqtisodiy va biznes markaziga aylandi. Birgina 2025-yilda 40 dan ortiq nufuzli xalqaro tadbirlar, jumladan, YuNESKO Bosh konferensiyasining 43-sessiyasi shu yerda o'tkazildi . Samarqand viloyatida turizm faoliyati kichik va o'rta biznes ekotizimini tubdan o'zgartirdi: mehmonxona xo'jaligi, hunarmandchilik, oziq-ovqat xizmatlari va transport kabi sohalarda tadbirkorlik faolligi keskin oshdi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, Samarqandda turizm biznesni diversifikatsiya qilish, innovatsion tadbirkorlik va ish o'rinlari yaratishning muhim katalizatori bo'lib xizmat qilmoqda, biroq foyda teng taqsimlanmayapti – infratuzilma cheklovlari, moliyaviy to'siqlar va mavsumiylik kengroq qamrab olishga to'sqinlik qilmoqda .

Jizzax viloyati so'nggi 8 yil ichida mamlakatning eng dinamik rivojlanayotgan sanoat hududlaridan biriga aylandi. Bu davrda 6,5 milliard dollarlik investitsiya loyihalari amalga oshirildi . Turizm sohasida Zaamin, Forish, Arnasoy tumanlari va Jizzax shahrida 2 milliard dollarlik 500 dan ortiq turizm va xizmat ko'rsatish ob'ektlari ishga tushirildi. 300 million dollarlik loyihalar hisobiga Arnasoy va Zaamin tumanlarida yil davomida faoliyat ko'rsatadigan kurort zonalari ishga tushirilib, aeroportlar qurildi . Natijada Jizzax eng jozibador turistik yo'nalishlardan biriga aylandi. Viloyatda qishloq xo'jaligida bandlik ulushi 8 yil avvalgi 42 foizdan sanoat va xizmat ko'rsatish sohasida 310 ming kishi band bo'lgan holda sezilarli darajada kamaydi . Prezident tomonidan Baxmal va Zaaminning tog'li hududlarini yagona turistik halqaga birlashtirish, Baxmalda 39 gektarlik 40 million dollarlik turizm klasterini yaratish va tumanga turistik maqom berish tashabbuslari ilgari surilmoqda .

Navoiy viloyati o'zining strategik geografik o'rni, boy mineral resurslari va yirik sanoat korxonalari bilan ajralib turadi. Viloyat hududida tarixiy-madaniy meros ob'ektlari, noyob tabiiy landshaftlar, arxeologik yodgorliklar va ekologik jihatdan qimmatli hududlar mavjud bo'lib, ular turizm sohasini rivojlantirish uchun katta salohiyatga ega . Tadqiqotchilarning xulosasiga ko'ra, sanoat va turizm integratsiyasi hududiy iqtisodiy o'sishning muhim drayveri hisoblanadi .

O'zbekiston hukumatining 2026–2027-yillarga mo'ljallangan dasturlari turizmni hududiy rivojlanishning asosiy vositasiga aylantirishga qaratilgan. 2026–2027-yillarda turizm va unga yondosh sohalarda jami 40 mingta ish o'rni yaratish, 31 ta yangi turizm ob'ektini tashkil etish hamda 34 ta ob'ekt uchun

master-rejalar ishlab chiqish, joylashtirish vositalari sonini 8 250 taga, mehmonxonalar sonini 1 380 taga yetkazish rejalashtirilgan . 2026-yilda turizm salohiyati yuqori hududlarda infratuzilmani yaxshilash uchun 450 milliard so'm qo'shimcha mablag' ajratilmoqda .

Qirg'iziston tajribasi olis va tog'li hududlarda turizm orqali hududiy rivojlanishga erishish mumkinligini ko'rsatadi. BMT Taraqqiyot Dasturi (UNDP) tomonidan qo'llab-quvvatlangan loyiha doirasida:

- 42 ta kichik va o'rta biznes daromadi 70,4 million somdan 180,2 million somga (156% ga) oshgan;
- Turizm tovarlari va xizmatlari eksporti qariyb 4 baravarga (42,9 million somga) yetgan;
- Xorijiy turistlar oqimi 14 880 dan 36 000 dan oshgan;
- Grant oluvchilarning yarmi va yangi ish o'rinlarining 80% ini ayollar tashkil qilgan;
- 110 dan ortiq mutaxassis (yo'lboshchilar, haydovchilar, hunarmandlar) o'qitilgan;
- 17 ta barqaror rivojlanish amaliyoti (qayta tiklanadigan energiya, chiqindilarni boshqarish) joriy etilgan .

Loyihaning muvaffaqiyati tizimli yondashuvga – hududlarning o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olgan holda (Issiq-Ko'lda etnomadaniy turizm, Jalolobodda bazaviy lager, Oshda janubiy klaster) va "Destination Jalal-Abad", "Destination Karakol" kabi hududiy turizm birlashmalarini tashkil etishga asoslangan . Ushbu tajriba O'zbekistonning olis hududlarida turizmni rivojlantirish uchun muhim saboq bo'la oladi.

Turizm hududiy iqtisodiy rivojlanishning muhim omili bo'lib, u ish o'rinlari yaratish, infratuzilmani mustahkamlash, investitsiyalarni jalb qilish va hududiy byudjet daromadlarini oshirish orqali mintaqalarning ijtimoiy-iqtisodiy holatini tubdan o'zgartirishi mumkin. Tarmoqlararo bog'liqlik va multiplikator effekt nazariyalari turizmning hududiy iqtisodiyotga ko'p qirrali ta'sirini asoslab beradi.

O'zbekiston misolida Samarqand, Jizzax va Navoiy viloyatlari tajribasi turizmning hududiy o'zgarishlardagi rolini yaqqol ko'rsatmoqda. Samarqandda turizm xalqaro biznes va siyosiy markazga aylanishga, Jizzaxda sanoat va turizm integratsiyasi orqali iqtisodiy diversifikatsiyaga olib keldi. Qirg'izistonning sarguzasht turizmi tajribasi esa olis tog'li hududlarda ham turizm orqali barqaror rivojlanishga erishish mumkinligini ko'rsatadi.

2026–2027-yillarga mo'ljallangan davlat dasturlari va hududiy master-rejalar turizm infratuzilmasini kengaytirish, boshqaruvni modernizatsiya qilish va xalqaro hamkorlikni kuchaytirish orqali hududiy rivojlanishni jadallashtirishga qaratilgan. Biroq, Samarqand tajribasi shuni

ko'rsatadiki, turizm foydasi teng taqsimlanmayapti – infratuzilma cheklovlari va mavsumiylik kengroq qamrab olishga to'sqinlik qilmoqda . Shuning uchun kelgusida hududiy turizm siyosatida inklyuzivlikka, barqaror rivojlanish tamoyillariga va mahalliy aholining faol ishtirokini ta'minlashga alohida e'tibor qaratish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. Doniyorxo'jaeva, N. (2025). O'zbekistonda turizm va investitsiya siyosati: barqaror rivojlanishga yetaklovchi strategik yo'nalish. *Taraqqiyot strategiyasi markazi*. – 2-4-bet.
2. UNDP Kyrgyzstan. (2025). Adventure Tourism as a Driver of Regional Development in Kyrgyzstan. Bishkek: United Nations Development Programme. – 1-4-bet.
3. Exploring the inter-sectoral and inter-regional effect of tourism industry in Indonesia based on input-output framework. (2024). *Journal of Asian Economics*, 54(11), 6658-6686. – 3-5-bet.
4. Tourism-Driven Transformation of Local Business Ecosystems in Uzbekistan: An Example of Samarkand Region. (2025). *Zenodo*. – 1-3-bet.
5. Suvonova, S.J., Qosimova, Sh.R. (2025). Sanoat va turizm salohiyati: istiqbolli strategiyalar (Navoiy viloyati misolida). *КуберЛенинка*. – 2-6-bet.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Samarqand viloyati Kengashi sessiyasidagi nutqi. (2025). *O'zA*. – 3-7-bet.
7. Zhang, J., Madsen, B., Jensen-Butler, C. (2007). Regional economic impacts of tourism: the case of Denmark. *Regional Studies*, 41, 839-853. – 3-5-bet.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Jizzax viloyati Kengashi sessiyasidagi nutqi. (2025). *President.uz*. – 4-6-bet.
9. Do'smatova, D. (2026). Turizm ob'ektlarida xizmat ko'rsatish sifati oshiriladi. *O'zA*. – 2-4-bet.